

Valstybinio audito ataskaitos santrauka

AUTOMATINIŲ BŪDU TVARKOMŲ ASMENS DUOMENŲ APSAUGA

2013 m. gruodžio 11 d. Nr. VA-P-90-3-21

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

SANTRUMPOS IR SĄVOKOS

Vartojamos sąvokos:

Asmens duomenys – bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai.

Asmens kodas – unikali vienuolikos dešimtinių skaitmenų seka, skirta identifikuoti fizinį asmenį.

Duomenų subjektas – fizinis asmuo, kurio tapatybė gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tam tikru asmens duomenų elementu (asmens kodu, piršto atspaudu ar kt.) ar jų rinkiniu (pvz.: vardas, pavardė, gimimo data, gyvenamosios vietos adresas). Duomenų subjektu žmogus tampa nuo gimimo ir juo yra iki mirties.

Duomenų subjekto teisės – duomenų subjekto galimybės dalyvauti ir kontroliuoti duomenų valdytojo veiklą, kai tvarkomi jo asmens duomenys.

Duomenų tvarkymas – bet kuris su asmens duomenimis atliekamas veiksmas (pvz.: rinkimas, užrašymas, saugojimas, grupavimas, jungimas, keitimas (papildymas ar taisymas), teikimas, paskelbimas, loginės ir (arba) aritmetinės operacijos, paieška, naikinimas ar kt.) arba veiksmų rinkinys. Duomenų tvarkymo veiksmų sąrašas nėra baigtinis, o juos atlikti gali ir duomenų valdytojas, ir duomenų tvarkytojas, ir bet kurie kiti asmenys.

Duomenų tvarkymas automatinio būdu – duomenų tvarkymo veiksmai, visiškai ar iš dalies atliekami automatinėmis priemonėmis. Jomis laikomos bet kokios informacijos ir ryšių technologijos, kuriomis naudojantis galima atlikti asmens duomenų tvarkymo veiksmus, pavyzdžiui: kompiuteriai, ryšių tinklai ir kt.

Duomenų tvarkytojas – juridinis ar fizinis (kuris nėra duomenų valdytojo darbuotojas) asmuo, duomenų valdytojo įgaliojamas tvarkyti asmens duomenis. Duomenų tvarkytojas savarankiškai nepriima sprendimų dėl asmens duomenų tvarkymo – jis privalo griežtai laikytis duomenų valdytojo nurodymų.

Duomenų valdytojas – juridinis ar fizinis asmuo, kuris vienas arba drauge su kitais nustato asmens duomenų tvarkymo tikslus ir priemones. Duomenų valdytojas nusprendžia, koku tikslu ir kokie asmens duomenys bus tvarkomi, kam jie bus (ar nebus) teikiami, kaip bus užtikrinamos duomenų subjekto teisės, organizacinės ir techninės duomenų saugumo priemonės, kokia techninė, programinė įranga bus naudojama duomenims tvarkyti, ir kt.

Ypatingi asmens duomenys – duomenys, susiję su fizinio asmens rasine ar etnine kilmė, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, informacija apie asmens teistumą. Ypatingi asmens duomenys mokslinėje literatūroje kartais gali būti vadinami jautriais duomenimis.

Santrumpos:

ES – Europos Sąjunga.

VDAI / Inspekcija – Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija.

SANTRAUKA

Asmens duomenų apsauga Lietuvoje pradėta rūpintis 1992 m., priėmus Konstituciją, tačiau iš esmės asmens duomenų teisinės apsaugos mechanizmas šalyje pradėjo veikti 1996 m., įsigaliojus Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymui, kuris gina žmogaus teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą tvarkant asmens duomenis.

Iki 2010 m. teisės aktuose nebuvo numatyta subjekto, formuojančio asmens duomenų apsaugos politiką, tačiau VDAI praktiškai vykdė šias funkcijas. Nuo 2011 m. Valstybės politiką duomenų apsaugos srityje pradėjo formuoti, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą Teisingumo ministerija. VDAI tapo asmens duomenų apsaugos politikoje dalyvaujanti, ją įgyvendinanti ir priežiūrą vykdant įstaiga, priskirta teisingumo ministro valdymo sričiai.

Sparčiai tobulėjant informacijos ir ryšių technologijoms, asmens duomenų apsaugos politiką formuojančios ir įgyvendinančios įstaigos susiduria su problema, kaip sudaryti palankias sąlygas jų plėtrai ir sukurti saugią teisinę aplinką, kurioje būtų ginama žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą.

Per pastaruosius keletą metų Lietuvoje susikaupė įvairūs teisiniai, valdymo, priežiūros, informavimo ir metodiniai klausimai, susiję su asmens duomenų apsauga, kurie mūsų valstybėje nėra iki galo išspręsti. Tai paskatino Valstybės kontrolę atlikti auditą, kurio tikslas – įvertinti, ar automatiniu būdu tvarkomų asmens duomenų apsauga ir priežiūra vykdoma efektyviai:

- ar asmens duomenų apsaugos reguliavimas atitinka duomenų tvarkymo praktiką;
- ar tinkamai tvarkomi viešojo sektoriaus įstaigose asmens duomenys;
- ar VDAI vykdoma asmens duomenų tvarkymo priežiūra yra pakankama.

Auditą atlikome VDAI, duomenis ir informaciją rinkome iš Teisingumo, Susisiekimo, Sveikatos apsaugos, Vidaus reikalų ministerijų, Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos, VŠĮ Centrinės projektų valdymo agentūros. Bendravome su Žmogaus teisių tyrimo instituto, „SORAINEN“ ir „LAWIN“ advokatų kontorų teisininkais, mokslininkais iš Mykolo Romerio universiteto, rinkome informaciją Vyriausybės kanceliarijoje. Audito metu apklausėme 108 duomenų valdytojus / tvarkytojus, atlikome 20 duomenų valdytojų / tvarkytojų patikras vietoje. Analizavome užsienio šalių patirtį, gerąją praktiką, mokslinių tyrimų duomenis ir visuomenės informavimo priemonėse skelbiamą informaciją, susijusią su audituojama sritimi.

Audituojamas laikotarpis – 2008–2012 m. sutapo su ekonominės krizės laikotarpiu. Pokyčių analizei buvo naudojami 2013 m. ir ankstesnių laikotarpių duomenys.

Įvertinę auditu metu surinktus įrodymus, pateikiame valstybinio audito išvadas ir rekomendacijas.

IŠVADOS

Sparčiai tobulėjant technologijoms, automatiniu būdu tvarkoma vis daugiau asmens duomenų. Teisingumo ministerija ir VDAI turėtų imtis visų priemonių, kad tinkamai apsaugotų automatiniu būdu tvarkomus asmens duomenis, tačiau šioje srityje nepakankamai užtikrinama žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą ir tvarkomas asmens duomenų saugumo lygis dėl šių priežasčių:

1. Lietuvoje asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas atitinka Europos Sąjungos reikalavimus, tačiau atsilieka nuo informacijos ir ryšių technologijų pažangos, nes Teisingumo ministerija ir VDAI formuodamos reikalavimus asmens duomenų apsaugai nepakankamai vadovaujasi pasaulyje pripažintais principais, metodikomis ir gerąja praktika (1.1 poskyris, 10–12 psl.);
2. Valstybėje trūksta ilgalaikės asmens duomenų apsaugos krypties, nepakankamai aiškiai formuojama asmens duomenų apsaugos politika, o funkcijų pasiskirstymas turi trūkumų:
 - 2.1. Teisingumo ministerija, formuodama asmens duomenų apsaugos politiką, neturi aiškios nacionalinės asmens duomenų apsaugos plėtros vizijos ir daugiau dėmesio skiria teisės aktų leidybai, o ne šios srities prioritetų ir ilgalaikės asmens duomenų apsaugos plėtros krypties nustatymui (1.2 ir 1.3 poskyriai, 12–14 psl.);
 - 2.2. Teisingumo ministerijai, formuojančiai ir asmens duomenų apsaugos ir valdomų registru įgyvendinimo politiką, kaip pagrindinių šalies registru valdytojai, kyla interesų konfliktas dėl asmens duomenų tvarkymo (1.3 poskyris, 13–14 psl.).
3. Asmens duomenų tvarkymo organizavimas ir valdymas viešajame sektoriuje yra nepakankamas, nes 84 proc. tikrintų įstaigų nesilaiko asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimų ir tik 47 proc. tinkamai įgyvendina duomenų subjekto teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą. VDAI, būdama duomenų valdytoja, taip pat laikosi ne visų teisės aktuose nustatytų reikalavimų (2.1 ir 2.2 poskyriai, 15–18 psl.).
4. VDAI įgyvendinamoms funkcijoms trūksta kokybės ir efektyvumo, nes:
 - 4.1. VDAI planavimo dokumentuose pasirenka priemones, kuriomis planuoja rutininę veiklą, nustato būsimų laikotarpių siekiamus uždavinius, vertinimo kriterijus ir veiklos efektyvumo rodiklius, kurių pasiekimas priklauso nuo duomenų valdytojų / tvarkytojų ar duomenų subjektų aktyvumo (3.1 poskyris, 19–20 psl.);
 - 4.2. organizuodama duomenų valdytojų priežiūrą, VDAI nenaudoja rizikos vertinimo ir valdymo sistemos, prevenciniai patikrinimai ir išankstinės patikros dažniausiai vyksta susirašinėjimo būdu, inspekcija ne visais atvejais taiko kontrolės priemones, kurios padėtų išvengti duomenų saugumo pažeidimų (3.2 poskyris, 20–22 psl.);
 - 4.3. VDAI automatiniu būdu negauna duomenų apie asmens duomenų automatizuotą tvarkymą ir apsaugą viešajame sektoriuje, nes šiuos duomenis skirtingais tikslais ir priemonėmis kaupia įvairios įstaigos, nė viena jų tarpusavyje nesuderino stebėjimo procesų ir įrankių (3.2 poskyris, 20–22 psl.);
 - 4.4. parengtos metodinės rekomendacijos neaktualios ir apima ne visas problemines sritis susijusias su naujų technologijų taikymu, nepakankamai užtikrinama duomenų valdytojų konsultavimo kokybė, interneto svetainėje skelbiama informacija peržiūrima nereguliariai (3.3 poskyris, 22–24 psl.);

- 4.5. viešajame sektoriuje asmens duomenų saugos ir bendrieji duomenų (elektroninės informacijos) saugos reikalavimai tarpusavyje nesuderinti, jų įgyvendinimo priemonės persidengia (3.3 poskyris, 22–24 psl.);
- 4.6. iki 2013 m. VDAI sukurtos elektroninės paslaugos buvo nepatrauklios ir mažai naudojamos. 2013 m. inspekcija patobulino teikiamas elektronines paslaugas ir Asmens duomenų valdytojų valstybės registrą, bet ne visi patobulinimai veikia be trikdžių. Trūksta procedūrų, padedančių teikti elektronines paslaugas, o apklausos priemonės, kurios leistų įvertinti VDAI teikiamų elektroninių paslaugų kokybę, veikia nepatikimai (3.4 ir 3.5 poskyriai, 24–27 psl.);
- 4.7. kasmet inspekcija parengia vis mažiau publikacijų apie asmens duomenų apsaugą, ne visa parengta medžiaga viešinama ir atnaujinama, neišnaudojamos naujos visuomenės informavimo priemonės, galinčios padėti platinti informaciją apie asmens duomenų apsaugą ar įstaigos veiklą (3.6 poskyris, 27–29 psl.).

REKOMENDACIJOS

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai:

1. Siekiant tinkamai planuoti asmens duomenų apsaugos teisinio reguliavimo klausimus ir užtikrinti asmens duomenų apsaugą:
 - 1.1. nustatyti asmens duomenų teisinės apsaugos plėtros pagrindines kryptis ir siektinus rezultatus (1 ir 2.1 išvados);
 - 1.2. ministerijos struktūroje aiškiai atskirti asmens duomenų apsaugos politikos formavimo ir jos valdymo sričiai pavestų registrų politikos įgyvendinimo funkcijas (2.2 išvada);
 - 1.3. tobulinti su asmens duomenų apsauga susijusius viešojo sektoriaus įstaigų atliekamus stebėsenos procesus, kad būtų galima nesudėtingai valdyti visą reikiamą šios srities informaciją (4.3 išvada).

Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai:

2. Siekiant gerinti asmens duomenų apsaugos reglamentavimo kokybę ir efektyvumą, mažinti administracinę našą duomenų valdytojams / tvarkytojams ir efektyviau organizuoti šios srities priežiūrą:
 - 2.1. suderinti su Vidaus reikalų ministerija viešojo sektoriaus asmens duomenų tvarkymo ir bendruosius duomenų (informacijos) saugos reikalavimus ir procedūras (1 ir 4.5 išvados);
 - 2.2. būsimų laikotarpių siekiamus uždavinius ir veiklos efektyvumo rodiklius planuoti atsižvelgiant į Vyriausybės patvirtintas priežiūros institucijų funkcijų optimizavimo gaires: remtis išsamesniais VDAI duomenų valdytojų / tvarkytojų apklausos rezultatais ar jų pasiūlymais, numatyti vertinimo kriterijus, kurie leistų įvertinti pokyčius ir kt. (4.1 išvada);
 - 2.3. tobulinti VDAI veiklos, stebėsenos ir rizikos analizės sistemą atsižvelgiant į visoms priežiūros institucijoms rekomenduojamas ūkio subjektų veiklos priežiūros gaires (4.2 išvada);
 - 2.4. nustatyti kontrolės priemones, kurios užtikrintų vienodą konsultavimo kokybę, padidintų prevencinių patikrinimų, išankstinių patikrų, Asmens duomenų valdytojų valstybės registro informacijos patikimumą ir padėtų išvengti duomenų saugumo pažeidimų (4.2 išvada);

- 2.5. parengti metodinę medžiagą ir rekomendacijas, susijusias su naujomis technologijomis, naudojamomis tvarkyti asmens duomenis, daugiau kontrolinių klausimynų ir nustatyti kasmetinę inspekcijos teisės aktų, metodinių dokumentų, rekomendacijų ir interneto svetainėje pateikiamos informacijos turinio peržiūros ir atnaujinimo tvarką (4.4 išvada).
3. Siekiant gerinti elektroninių paslaugų teikimo kokybę ir jų prieinamumą naudotojams:
 - 3.1. patvirtinti Asmens duomenų valdytojų valstybės registro ir elektroninių paslaugų esamų trūkumų šalinimo planą, procedūras ir atlikti patobulinimus, kurie palengvintų paslaugų užsakymą, didintų paslaugų užsakymo greitį, kokybę, mažintų klaidų tikimybę ir užtikrintų, kad būtų kaupiami tik tikslūs ir teisingi duomenys (4.6 išvada);
 - 3.2. periodiškai (ne rečiau kaip kartą į metus) atlikti teikiamų elektroninių paslaugų naudojimo vertinimus ir konsultuotis su paslaugų naudotojais dėl būsimų registro funkcijų diegimo (4.6 išvada).
4. Siekiant, kad daugėtų duomenų valdytojų / tvarkytojų ir duomenų subjektų, gerai žinančių apie asmens duomenų apsaugą, sudaryti trejų metų prevencinės veiklos planą, jame numatyti priemones, skirtas informuoti duomenų valdytojus / tvarkytojus ir duomenų subjektus aktualiais asmens duomenų apsaugos klausimais, ir nustatyti kasmetinę plane numatytą priemonių peržiūros ir atnaujinimo tvarką (3 ir 4.7 išvados).